

Anna Woynarowska

- jubileumsartikel av Elin Eriksson

Anna Woynarowska. Från utställningen Nio liv på Eskilstuna stadsmuseum

Det är lätt att räkna upp olika män som gjort avtryck i Eskilstunas industrihistoria. Mindre känt är kanske att den första privata ägaren av stadens två stora järnbruk, Carl Gustafs stads järnmanufaktur och Tunafors bruk, var en grevinna vid namn Anna Woynarowska.

Anna Woynarowska

Anna Woynarowska tillhörde den polska släkten von Mirowicz, som var bosatt i Ukraina. Under en vistelse i den turkiska staden Bender mötte hon Andrej Stanislaus Woynarowski, överste i de ukrainska kosackernas armé. De gifte sig och fick dottern Carolina Eleonora och sonen Stanislaus.

Kosackerna hade kommit till Bender efter slaget vid Poltava, i sällskap med den svenske kungen Karl XII. Kungen hade ingått förbund med kosackernas överbefälhavare Mazepa i kampen mot Ryssland. För Mazepas del handlade det om att göra uppror mot den ryska tsaren och uppnå självständighet, och för Karl XII var kosackerna en välkommen förstärkning. Dessutom hade Mazepa lånat kungen en stor summa pengar, troligen från den kosackiska krigskassan.

När Mazepa dog av sjukdom 1709 var det hans brorson och närmste man Andrej Woynarowski, som ärvde hans tillgångar. Därigenom övertog han också skuldsedeln på de pengar Karl XII lånat. Den ryske tsaren var naturligtvis ytterst missnöjd med Mazepa, som tidigare varit hans allierade men sedan vänt sig mot honom. Efter Mazepas död lät tsaren fängsla flera av hans närmaste, däribland Andrej Stanislaus Woynarowski år 1716.

Till fångläger i Sibirien

“Min hjärtligt älskade Annichen! Förmodligen har du redan fått underrättelse om min olycka, hurusom jag nyligen häktats av moskoviten i Hamburg, i vilkens kvarter jag nu sitter redan på nionde dagen.”

Så börjar ett av A.S Woynarowskis brev till sin hustru Anna. Hon befann sig då i Breslau, med deras två barn. Maken var i Hamburg för att lösa in en växel, men hann också med att roa sig i staden. På hemväg

från en sen middag hos en dam häktades han av den ryska tsarens soldater. I brevet till Anna skriver han att den svenske kungen helt säkert ska se till att han frigges. Om inte, bör hon i alla fall uppsöka kungen med skuldsedeln och få den utbetald, så familjen inte ska lida någon nöd.

Det blev ingen frigivning. Woynarowski kom i fängelse i Petersburg, där han förblev i åtta år. Hustrun Anna litade först på hjälp från Karl XII, som också giltigförklarade och förnyade skuldreversen, men inte ordnade med någon utbetalning. Efter kungens död 1718 packade hon sina väskor och reste till Stralsund. Därifrån följde

I brev efter brev bad den allt fattigare grevinnan att hon skulle få sina pengar

hon med en båt till Lund och reste vidare till Stockholm, där rådsherrarna troligen hoppade högt vid åsynen av obligationen på runt en halv miljon daler silvermynt. Kraven på betalning avfärdades men hon garanterades ett årligt underhåll på 4 000 om året för sitt uppehälle.

Från sitt tillfälliga hem i Stockholm gjorde Anna upprepade försök att få sin man frigiven. Hon skrev brev till både Sveriges och Rysslands regeringar, till svenske ministern i Petersburg och till de engelska och holsteinska representanterna. Hon besökte också det ryska sändebudet Bestusjev med löfte om stora summor pengar till den ryske tsaren om hennes man bara blev förlåten och frigiven. Ansträngningarna gav inget resultat och Andrej Woynarowski transporterades till Jakutsk, i en avlägsen del av Sibirien. Inför den långa ritten dit fick han en varm peruk till skänks och hustrun skickade skor och kläder, som dessvärre var för små och fick säljas. Efter många år i fångenskap dog Andrej av sjukdom och svält och är begravd på okänd plats.

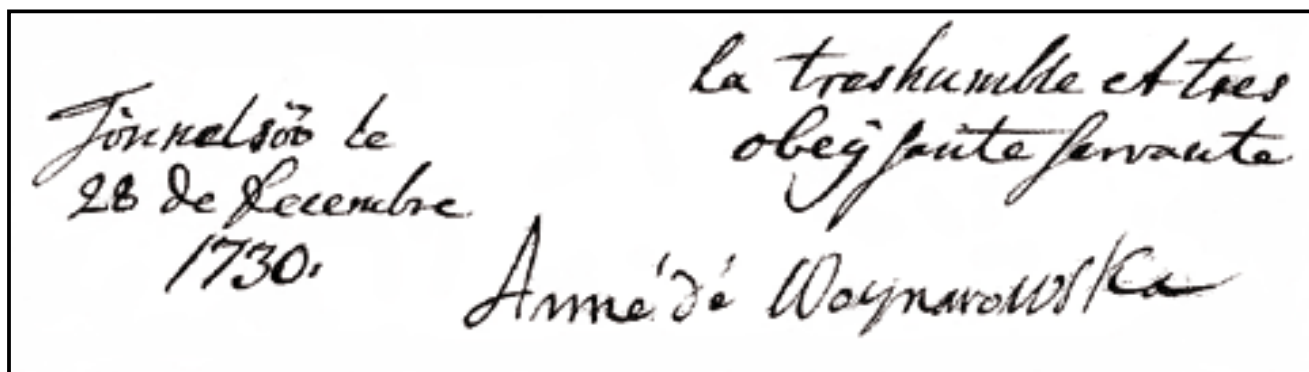
Under tiden fick grevinnan Woynarowska det allt besvärligare i Stockholm. Underhållet betalades ut oregelbundet och hon tvingades hela tiden be om mer pengar. I oräkneliga brev vädjade hon till den nye kungen Fredrik I att han skulle hjälpa henne, om inte annat så för barnens skull. Kungen svarade emellertid aldrig på breven, som idag finns att läsa på Riksarkivet. I ett av breven står bland annat, översatt från franskan: "Jag kastar mig för ers majestäts fötter och ber ödmjukt att få veta det senaste beslutet om mitt öde. Min hälsa är inte alls i skick för att så grymt lida denna misär. Jag har sålt och pantsatt allt jag äger."

Två bruk och ett slott; skulden regleras

Efter flera års väntan fick Anna Woynarowska nog och ansökte om respass ut ur landet. Hon bad också om ett papper på att Sverige inte ville betala hennes fordran. Regeringen misstänkte att hon skulle sälja sin skuld till något annat land och att det var farligt att låta henne "gå ur landet ohulpen". Efter en del förhandlingar förklarade sig Anna år 1731 nöjd med en ersättning motsvarande fyra tunnor guld. Det motsvarade ungefär hälften av den ursprungliga skulden. Endast en mindre del betalades ut i kontanter, resten var fast egendom.

Först och främst Tynnelsö slott med tillhörande hemman, torp och skog, samt säterifrihet. Där tycks den lilla familjen fått flytta in redan innan den slutliga uppgörelsen. Dessutom ingick de nyligen hopslagna Carl Gustafs stads järnmanufaktur och Tunafors bruk i Eskilstuna, samt ett hus på Hamngatan i Stockholm, på samma plats som dagens N.K.

Som brukspatron gjorde Anna Woynarowska inte mycket väsen av sig, hon arrenderade ut de båda bruken och tycks inte ha tagit del i driften alls. Däremot var det nog en räddning för de vacklande och dåligt lönsamma statliga verken att de kom i privat ägo och sedan såldes vidare till hän-givna industriidkare.

Tynnelsö le
28 de Decembre
1730.

La tres humble et tres
obeissante servante
Anne de Woynarowska

Tynnelsö slott

Grevinnan lämnar Sverige

Kanske trivdes inte Anna på det omoderna och kylslagna Tynnelsö, eller så var hon utled på Sverige som inte direkt tagit emot henne med öppna armar. Åtta år efter uppgörelsen sålde hon i alla fall sina fastigheter och flyttade utomlands. Det ryktas att hon först lät plocka ner och sälja koppartaket på Tynnelsö, vilket lär ha varit omöjligt eftersom slottet troligen hade tak av tegel. Men en sådan historia passar med den allmänna uppfattning man haft om grevinnan Woynarowska. I historieböckerna berättas om makens sorgliga öde, medan hon själv beskrivs som en snål och penninghungrig kvinna som var till mycket besvär för Sverige.

I själva verket måste Anna Woynarowska ha varit en oerhört stark person, som reste ensam till främmande land och inte drog sig för att besvara diverse höga herrar, vilka gjorde sitt bästa för att ignorera henne. Annas far, mor och syskon hade också fängslats och familjegodsen konfiskerats. Fadern var redan död och resten av familjen hölls kvar i Tobolsk, så Anna var verkligen helt ensam.

Om grevinnans vidare öden vet vi ingenting, inte heller hur det gick för dottern Carolina. Sonen Stanislaus däremot vistades i Sverige ännu en tid. 1743 bad han i en skrivelse till kungen att fadern Woynarowskis frigivning skulle diskuteras vid fredsförhandlingarna med Ryssland. Familjen visste inte att han då redan var död. Sonen försökte också få en svensk grevetitel som plåster på sårerna för alla obehag, men den önskan uppfylldes heller aldrig.

Det märks i grevinnan Woynarowskas brev, att hon såg familjens olycka som direkt orsakad av samarbetet med svenskarnas armé. Historiker har istället pekat ut kosackledaren Mazepa som boven i dramat. Snarare än att leta syndabockar kan man konstatera att den lilla människan, som så ofta sker, blev ett offer för krig och politiskt maktspel

Källor:

Riksarkivet

Jensen Alfred, Mazepa. Historiska bilder från Ukraina och Karl XII:s dagar.

Historisk tidskrift 1900